



GGD
Rotterdam-Rijnmond

**Basispakket
voor signaleren
en handelen**

A photograph of two women walking away from the camera on a city street. The woman on the left is wearing a pink and white striped abaya and a pink headscarf. The woman on the right is wearing a white lab coat and black pants. They are walking on a paved sidewalk. In the background, there are traffic lights and a blurred city street scene.

Rotterdamse aanpak eergereleerd geweld



Inhoud



Voorwoord	5
1 Eer en geweld	7
1.1 Eer	7
1.2 Familie als groep	7
1.3 De collectieve familie-eer	8
1.4 Maatschappelijke sancties	8
1.5 Eerherstel	9
1.6 Eerherstel op zedelijk gebied	9
1.7 Verantwoordelijkheden	11
1.8 Verband met de religie	11
2 Eergerelateerd geweld	13
2.1 Aan eer gerelateerd geweld	13
2.2 Aan eer gerelateerd geweld en huiselijk geweld	13
2.3 Categorische conflicten met eer als motief	14
2.4 Typen eergerelateerd geweld	17
3 Casuïstiek	21
3.1 Hoe te gebruiken	21
3.2 Zeven praktijkvoorbeelden	21
3.3 Tot besluit	25
4 Stappenplan voor signaleren en handelen bij eergerelateerd geweld	27
4.1 Aandachtspunten bij aanpak casus eergerelateerd geweld	27
4.2 Stappenplan	27
5 Verder lezen	33

Voorwoord



Het basispakket dat voor u ligt is samengesteld om signaleerders aan de professionele basis te ondersteunen bij:

- het herkennen van signalen van eengerelateerd geweld;
- het op een veilige manier onderzoeken van de signalen en;
- het inschakelen van deskundige hulp via de Rotterdamse aanpak van eengerelateerd geweld.

Het is bijna onvermijdelijk dat u in uw werk signalen van eengerelateerd geweld tegenkomt. U zult de signalen niet altijd als zodanig herkennen omdat ze op het eerste gezicht op zichzelf lijken te staan. Het lijken bijvoorbeeld signalen die wijzen op een opvoedingsconflict of signalen waarbij het om een casus van huiselijk geweld lijkt te gaan. Het is vooral belangrijk dat u open staat voor een andere interpretatie van deze signalen. Wees u ervan bewust dat eermotieven een rol kunnen spelen en neem de tijd om de casus beter te bekijken. Dit is het makkelijkst als u de categorieën van conflicten over eer en aanleidingen in combinatie met 'voorspelbare' reacties leert (her)kennen.

Bij interventies in gevallen van eengerelateerd geweld moet er om die reden rekening worden gehouden met de invloed en bewogenheid van de groep. Het dreigen met of aanhouden van de pleger(s) betekent niet automatisch dat het slachtoffer gevrijwaard is van bedreigingen of geweld. Simpel gezegd: wat bijvoorbeeld bij de aanpak van huiselijk geweld helpt, kan bij een eerconflict averechts werken. Het vraagt vergaande kennis en expertise om tot een goede analyse van een erezaak te komen. Om die reden is het cruciaal dat professionals zich realiseren dat ze niet zomaar zelfstandig moeten ingrijpen bij (vermoedens van) eengerelateerd geweld, maar dat ze de casus moeten voorleggen aan materiedeskundigen. Dat betekent uiteraard niet dat ingrijpen nagelaten moet worden. In tegendeel: iedere vorm van geweld is onacceptabel, ongeacht de motieven.

In dit basispakket wordt beknopt ingegaan op de achtergronden van eer en eengerelateerd geweld, de categorieën van conflicten waarbij eer een rol speelt en de typen (re)acties om eer-verlies te voorkomen of de geschonden eer te herstellen. Deze inzichten helpen u om signalen van eengerelateerd geweld te herkennen. De route voor melding van en advies bij eerezaken loopt langs het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld. Via het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld kunnen ketenpartners en materiedeskundigen worden ingeschakeld die u kunnen adviseren over de verdere aanpak van de casus. In de toolkit is een gericht plan opgenomen voor de stappen die nodig zijn om de signalen in beeld te brengen, de aard en ernst van de casus in te schatten en samenhangende hulp en bescherming voor alle betrokkenen te organiseren.



Eer en geweld

HOOFDSTUK 1

1.1 Eer

Iedereen op de wereld heeft eergevoel en hecht in meer of mindere mate aan eer. Maar in een eercultuur is het al of niet hebben van eer niet zo vrijblijvend als in Noordwest Europa. In eerculturen, ongeveer 80% van de wereldbevolking, betekent het bezit van eer dat je door de sociale omgeving als mens wordt geaccepteerd én dat je dat merkt aan hun gedrag. Dat gedrag wordt respect genoemd.

Eer geeft mensen daarom hun gevoel van eigenwaarde. Ontbreekt het normale, respectvolle gedrag dan veronderstellen mensen in een eercultuur dat ze niet meer geaccepteerd worden. Het gevolg is dat ze hun gevoel voor eigenwaarde verliezen. Ze ervaren schaamte. Maar door te reageren kunnen ze dat wel rechtzetten. Die reactie hoeft niet altijd met geweld gepaard te gaan. Iemand die in een eercultuur niet reageert op een belediging of op gebrek aan respect erkent dat de belediging waar is, of dat het gebrek aan respect juist is. In een niet-eercultuur, zoals de Nederlandse, is reageren niet belangrijk. Sterker nog, al te boos of te fel reageren betekent dat iemand zich niet kan beheersen. Hij of zij heeft een 'kort lontje'.

De criteria op grond waarvan mensen elkaar als 'mens' accepteren en de manieren waarop ze dat kenbaar maken, is afhankelijk van tijd, plaats en culturele achtergronden. Sommige van die criteria worden op de persoon betrokken (iemand is een goede vriend, een wijze man, een gulle vrouw, religieus); dan spreekt men van persoonlijke eer. Andere criteria voor de sociale acceptatie worden op de familie betrokken waartoe het individu behoort. Dat is het geval in eerculturen waar tegelijkertijd sprake is van een groeps cultuur oftewel familie cultuur. Er zijn ook eerculturen waar de familie nauwelijks een rol speelt. Bijvoorbeeld in de straatcultuur.

1.2 Familie als groep

In Nederland hebben we te maken met immigranten uit de familie cultuur van het Midden-Oosten, Turkije, Marokko, Afghanistan en Pakistan. Veel van deze immigranten komen uit traditionele milieus. Er zijn grote verschillen tussen deze culturen, maar er zijn ook duidelijke overeenkomsten.

In een familie cultuur is de familie belangrijker dan het individu; de familie stelt zich op als een eenheid, niet als een verzameling losse individuen met eigen meningen en besluiten. De leden van de familie zijn verbonden door onvoorwaardelijke liefde, loyaliteit en trouw. In ruil daarvoor zal de familie elk lid beschermen en onderhouden. Elk individu wordt geacht te handelen in het belang van de familie. In elke groep mensen die zich organiseert als een eenheid is bijna onvermijdelijk sprake van een hiërarchie en een taakverdeling. Dat is ook binnen families in een familie cultuur zo. In het Midden-Oosten loopt die hiërarchie via de mannelijke lijn. De oudste levende mannelijke voorouder is daar het familiehoofd. Dat wordt patriarchaat genoemd. Er zijn ook groeps- of familie culturen op de wereld waar de hiërarchie via de vrouwelijke lijn loopt; dat heet dan matriarchaat. Door de hiërarchie bepalen de 'hogere' leden van de familie het leven van de 'lagere' in het belang van de groep. Dankzij de hiërarchie kan de groep verder bestaan.

Tot de taken van de mannelijke familieleden behoren betrouwbaar zijn, een goede en liefhebbende echtgenoot en vader zijn, opkomen voor het familiebelang. Mannen vertegenwoordigen ook de familie in relaties met de buitenwereld. Vrouwen komen uiteraard ook op voor het familiebelang maar niet persé in de buitenwereld. Zij zijn goede en loyale echtgenotes, moeders en schoondochters. Intern wordt door mannen en vrouwen vaak overlegd over de 'strategie' die namens de familie wordt aangehouden ten opzichte van andere families.

Kinderen behoren in de cultuur van het Midden-Oosten tot de familie van hun vader. Als de moeder na een echtscheiding opnieuw trouwt, veronderstelt hun vader en zijn familie dat de nieuwe man slecht voor hen zal zorgen. Hij heeft er immers geen affiniteit mee. Sommige mannen uit het Midden-Oosten, die met een gescheiden vrouw trouwen, zeggen inderdaad weinig zin te hebben om 'de kinderen van een ander' op te voeden. Daarnaast wordt de vader en zijn familie door andere families gezien als een ontaarde, laffe familie, die niet eens opkomt voor haar eigen nageslacht. De vader van de kinderen zal daarom alle moeite doen om de kinderen onder zijn eigen hoede te krijgen of onder die van een familielid.

1.3. De collectieve familie-eer

In de groep is eer een gemeenschappelijk bezit waar alle familieleden verantwoordelijkheid voor dragen, los van het type hiërarchie binnen de familie. In een groeps-cultuur manifesteren families zich als eenheid, om als familie als geheel, door de andere families in de sociale omgeving als volwaardig en gelijkwaardig erkend te worden. Alleen met 'normale' families kan men immers normaal omgaan. Door vast te houden aan gemeenschappelijke gedragscodes wordt de omgang met elkaar geregeld. Deze gemeenschappelijke gedragscodes noemen we het 'lokale gewoonterecht'. De geldende sociale normen binnen het gewoonterecht verschillen per herkomstgebied en sociale groep.

Als een familie zich om onduidelijke redenen niet houdt aan de collectieve gedragscodes, dan treden de andere families boos op of geven een andere reactie. De leden van een familie kunnen de relatie van de eigen familie met de andere families in de sociale omgeving door wangedrag verstoren. Daarnaast zijn er acties waar de andere families niet direct slachtoffer van zijn, maar die ingaan tegen de openbare orde van de gemeenschap. Wat precies als wangedrag wordt gezien, wisselt per eergemeenschap.

Een vrij algemeen voorbeeld van wangedrag is stelen van een andere familie uit dezelfde gemeenschap. Dat wordt dan de hele familie van de dief aangerekend. De dief werpt een smet op zijn hele familie; ze zijn een familie van dieven, alle familieleden zijn stuk voor stuk eerloos. Zij ervaren schaamte, omdat het gebrek aan respect 'terecht' is.

1.4 Maatschappelijke sancties

De sociale omgeving wil met eerloze families niets te maken hebben. Dat zijn immers families waarvan de leden zich niet aan de sociale normen weten te houden. Wie weet stelen ze straks nog andere dingen, lichten ze je op, steken ze je onverwachts dood, of verkrachten ze je dochter.

Als het stelen of ander wangedrag de spuigaten uitloopt en de sociale omgeving er weet van heeft, gaan de andere families uit de sociale omgeving over tot maatschappelijke sancties. Deze sancties kunnen behoorlijk ingrijpend zijn.

Voorbeelden van maatschappelijke sancties:

- geen bediening in het koffiehuis en in winkels;
- er komt geen klandizie meer in winkels;
- geen bezoek van vrienden en geen uitnodigingen van anderen;
- leden van de familie worden geweerd op feesten en bijeenkomsten;
- vriendschappen worden opgezegd;
- leden van de familie worden op straat beschimpt en uitgescholden;
- verlovingen worden afgezegd;
- huwelijken lopen spaak;
- er komt niemand op begravenissen;
- vrouwen uit de familie worden lastig gevallen;
- de familie wordt het dorp uit gezet.

Deze sancties gelden voor alle familieleden en kunnen zowel in Nederland als in het land van herkomst plaatsvinden, ook als het wangedrag zich in Nederland heeft voorgedaan.

Maatschappelijke sancties kunnen zich uiteraard niet voordoen als de sociale omgeving van niets weet. Dan kan de familie nog proberen een eventueel probleem toe te dekken. Er is dan wel laakbaar gedrag geweest, maar er is geen eerverlies: de sociale omgeving heeft er nog geen weet van of sancties opgelegd. Sancties worden bovendien lang niet altijd ten uitvoer gelegd. Maar de angst dat ze worden toegepast, is existentieel, vergelijkbaar met doodsangst.

Er hangt dus veel vanaf om sancties te voorkomen of te doen stoppen. Aangezien de familie er groot belang bij heeft dat de eigen gezins- en familieleden zich niet aan wangedrag schuldig maken, of dat anderen denken dat daar sprake van is, zijn familieleden erg voorzichtig in hun publieke optreden.

1.5 Eerherstel

Als de eer van een familie verloren is gegaan, bestaan er mogelijkheden om ze te herstellen. De sociale omgeving verwacht dan bepaalde maatregelen. Aangezien de mannen aanspreekpunt van de familie zijn, worden zij verantwoordelijk gehouden voor herstelacties. De wijze waarop de eer kan worden hersteld zijn per herkomstgebied verschillend. Nadat de maatregelen zijn getroffen, stoppen de maatschappelijke sancties.

Op wangedrag hoeft lang niet altijd een dodelijke vorm van eerherstel te volgen. In de regel wordt meestal eerst gezocht naar alternatieve oplossingen voordat iemand de schending van de eer met de dood moet bekopen. Als bijvoorbeeld de familie van een dief de stelende zoon of dochter uit de familie stoot en volledig afstand van hem of haar neemt, stoppen de sancties tegen de hele familie. De zoon is dan niet meer welkom in de sociale omgeving, noch in zijn familie. Dit gebeurt alleen als de familie weet dat ze met de rug tegen de muur staat.

1.6 Eerherstel op zedelijk gebied

Ook op zedelijk gebied bestaat er in het lokale gewoonterecht wangedrag; door gebrek aan zedelijk fatsoen, verstoring van de openbare orde of aantasting van de kuisheid van de (vrouwelijke) familieleden. Enkele gangbare voorbeelden:

Voorbeeld 1

Een man die een vrouw uit een andere familie verkracht of verleidt

De man uit de familie A is schuldig aan het eerverlies van de vrouw uit de familie B. Sterker nog, hij en zijn hele familie zijn zelf eerloos, want een 'goede' familie blijft af van de vrouwen uit eerbare families. De man uit de familie A mist zedelijk fatsoen. Hij kan daarom een reactie uit de familie B verwachten.

Als er tussen de families geen overeenstemming wordt bereikt bijvoorbeeld door een huwelijk tussen de twee partijen, zal de familie B een actie tegen de man uit de familie A ondernemen. De vrouw uit familie B kan een dergelijke oplossing weigeren waardoor acties jegens de man uit familie A nodig zijn. Dat kan betekenen dat de man uit de familie A wordt gedood, in andere gevallen moet hij rekening houden met een flink pak slaag. Aangezien de man uit de familie A zelf gestraft wordt voor zijn eerloos gedrag, heeft zijn familie volgens het gewoonterecht, niet het recht daarop te reageren.

De vrouw uit de familie B is weliswaar bevlekt, maar niet schuldig. Haar hoeft niets te overkomen.

Voorbeeld 2

Een vrouw onderhoudt een voorhuwelijkse seksuele relatie

Een vrouw die met haar eigen instemming buitenhuwelijkse seksuele gemeenschap heeft kan ook rekenen op sancties.

Een voorhuwelijkse seksuele relatie wordt door de gemeenschap gezien als wangedrag, hoewel de vrouw niemand kwaad doet. De gemeenschap ziet dit kennelijk als een onvergeeflijke verstoring van de openbare orde en aantasting van de kuisheid van de vrouw. De vrouw in kwestie wordt gezien als 'hoer' en maakt haar familie tot een familie van 'pooiers'.

De man met wie zij seksuele gemeenschap had, is:

- (a) medeschuldig;*
- (b) niet schuldig, hij heeft slechts zijn 'kans' gegrepen.*

De sociale gemeenschap ziet toe op de wijze waarop de familie actie onderneemt om de eer te herstellen en stopt of laat de sociale sancties tegen de familie achterwege zodra er een acceptabele oplossing is gevonden. Bijvoorbeeld wanneer de vrouw in kwestie het huwelijk treedt met haar minnaar, of met iemand anders. Door het huwelijk wordt ze weer schoon. Mocht een huwelijk niet mogelijk zijn, dan kan het lokale gewoonterecht in sommige regio's vereisen dat de vrouw in kwestie wordt verstoten uit de familie. In andere regio's moet ze worden gedood.

Voorbeeld 3

Een man laat zich door andere mannen penetreren

Ook bij seksueel gedrag dat zich traditioneel niet goed verhoudt met uitgesproken opvattingen over seksualiteit, kan gezien worden als wangedrag. Homoseksualiteit als seksuele identiteit bijvoorbeeld bestaat binnen een dergelijke opvatting niet. Als bekend wordt dat een man zichzelf laat penetreren, de zogenoemde passieve homoseksueel, wordt dat ook als onaanvaardbaar gezien. Een man die zichzelf laat penetreren, vindt het wellicht ook best dat anderen zijn zus of dochter 'nemen'. Dat is maatschappelijk 'ontoelaatbaar', de familie heeft een intern probleem dat niet mag blijven voortduren. Voor homoseksuelen is het om deze reden moeilijk om uit de kast te komen.

De actie waarmee de familie-eer wordt hersteld, richt zich dan tegen de verantwoordelijken voor het eerverlies. In sommige herkomstgebieden, met name in het gebied rond Egypte, Pakistan en Turkije-Yemen, is de dood van degene die zich aan het wangedrag schuldig maakt noodzakelijk. Dit wordt eerwraak genoemd.



1.7 Verantwoordelijkheden

Hoewel de familie collectief verantwoordelijk is voor het gedrag van alle leden, zijn de mannen van een familie aansprakelijk. Zij worden geacht op te treden tegen wangedrag en bedreigingen van buitenaf zoals verkrachters of verleiders van hun dochters en echtgenotes.

Een echte man verdedigt zijn vrouwvolk, al kost hem dat het leven. Een man die dat niet doet, is geen man. Hij komt niet op voor de fysieke zuiverheid van zijn vrouwen. Niet optreden tegen het wangedrag van anderen wordt als wangedrag van hem en zijn familie gezien.

1.8 Verband met de religie

De begrippen eer en groep staan los van de religie. Dat geldt vanzelfsprekend ook voor geweld dat daaruit voortkomt. Wel is er veel over eer en groep en bloed- en eerwraak te vinden in de religieuze geschriften van het jodendom, het christendom en islam. Dat is niet zo verwonderlijk, aangezien deze drie religies ontstaan zijn in het Midden-Oosten. In de geschriften van elk van deze drie staat veel over groep, eer en de combinatie van beide. De drie religies keren zich overigens alledrie tegen het gebruik van geweld: barmhartigheid en vergevingsgezindheid zijn grote deugden. Als er bemiddeld wordt, met name in categorieën 1 en 2 die beschreven worden in hoofdstuk 2, kan door de juiste bemiddelaars op die barmhartigheid soms een beroep worden gedaan.



Eergerelateerd geweld

HOOFDSTUK 2

2.1 Aan eer gerelateerd geweld

Een belangrijke vraag is hoe wordt gereageerd op wangedrag en (dreigend) eerverlies. Dit hangt sterk af van de precieze omstandigheden en de aard van dreigende of vermeende eerschending. Bovendien is van belang of de sociale omgeving er weet van heeft. Een intern familieprobleem waar geen anderen bij betrokken zijn wordt ook intern opgelost. Zolang de sociale omgeving er geen weet van heeft en er niet rechtstreeks door benadeeld wordt, kan het probleem in de eigen familie worden opgelost, 'weggepoetst' en geheim gehouden worden. Er is pas sprake van eerverlies als de sociale omgeving er weet van heeft en de druk opvoert om de eer te herstellen.

De mate van succes of falen van voorgaande correcties en oplossingen voor problemen is daardoor van groot belang. De angst voor maatschappelijke sancties wordt immers groter naarmate problemen voortduren en onopgelost blijven. In die zin kan gesproken worden van een glijdende schaal: naarmate de angst op publieke bekendheid en maatschappelijke sancties toeneemt, zullen ook de maatregelen strikter en zwaarder van aard worden.

Het probleemoplossend vermogen van families is om die reden een belangrijke factor bij het voorkomen van geweld en escalatie.

De ene familie kan met de spanningen die zich voordoen beter omgaan dan de andere. Sommige immigrantenfamilies ervaren door de immigratie, door de confrontatie met de Nederlandse samenleving of door discriminatie al stress en spanningen. Interne conflicten escaleren dan sneller.

Handelingen van een familielid die ingaan tegen de hiërarchie binnen de familie (bijv. het ouderlijk gezag) worden vaak geïnterpreteerd als een voorbode van maatschappelijk wangedrag. Immers, de hiërarchie dient ervoor om de familie intact te houden. Het uiteenvallen

van de familie wordt als een ramp beschouwd. Het gezag van de oudere generatie kan daarom niet in twijfel worden getrokken. De ene familie gaat goed om met dergelijke conflicten, de andere familie wordt panisch. Zodoende zijn hiërarchische conflicten soms toch aan eer gerelateerd geweld. Dit staat los van escalaties van geweld door drugs- of alcoholgebruik, al kan dan evengoed eer het motief zijn voor het begin van het conflict.

2.2 Aan eer gerelateerd geweld en huiselijk geweld

Veel, maar niet alle, aan eer gerelateerd geweld vindt plaats binnen de huiselijke kring. Maar het is moeilijk deze begrippen met elkaar te combineren. Huiselijk geweld zegt iets over de relatie waarbinnen het geweld plaatsvindt. Het gaat over geweld dat gebruikt wordt in de huiselijke kring van het slachtoffer die bestaat uit (ex-) partners, gezinsleden, familieleden en huisvrienden.

De term 'aan eer gerelateerd geweld' betekent dat het motief voor dit geweld te maken heeft met eerbescherming of eerherstel. Dat geweld kan overal plaatsvinden, dus ook buiten op straat, en niet alleen tegen de eigen gezins- of familieleden. In de praktijk blijkt dat eer als motief in eerste instantie moeilijk in te schatten is. Pas als een casus (nader) onderzocht wordt, wordt duidelijk wat het motief was. Het op voorhand scheiden van huiselijk en aan eer gerelateerd geweld is daarom een lastige zaak.

De kern van de zaak is dat u, als signaleerder, erop bedacht bent dat bij een casus van huiselijk geweld of anderszins, motieven van eer of het behoud van de eenheid binnen de familie een rol kunnen spelen. In de aanpak is dat belangrijk voor de inschatting van de risico's en het opzetten van effectieve interventiestrategieën.

2.3 Categorieën conflicten met eer als motief

Hieronder schetsen we vier categorieën van conflicten waarbij eer het motief is. Elke categorie beschrijft een type conflict dat zich kan voordoen in families waarin zowel de eenheid als de eer van de familie belangrijk is. We benadrukken dat in deze categorieën geen trapsgewijze gradatie is toegekend. Een conflict uit de ene categorie kan naast een conflict uit een andere categorie ontstaan of voorkomen.

Categorie 1

Inbreuken op de familiehiërarchie: scheuren in de vertrouwensband

Inbreuken op de hiërarchie binnen de familie kunnen voor huiselijke conflicten zorgen. De ouders zien vaak een direct verband tussen ongehoorzaamheid en het verlies van de collectieve familie-eer op korte of lange termijn. Vaak zijn dergelijke geschillen door bemiddeling op te lossen. De uitkomst van de bemiddeling moet zijn dat het vertrouwen wordt hersteld. Soms is een compromis haalbaar. De uitkomst van de bemiddeling is dus niet altijd dat de jongere generatie, jongen of meisje, volledig zijn of haar zin krijgt.

Soms willen de ouders best ingaan op de verlangens van de kinderen, maar hebben ze te maken met anderen binnen de familie die zo'n stap afkeuren. Of weten ze dat het gedrag zeker voor problemen met anderen in de sociale omgeving zal zorgen.

Specifieke problemen kunnen zich voordoen bij de partnerkeuze. Bij vele families in het Midden-Oosten is de partnerkeuze een zaak van de familie. De familie van een meisje wil dat ze terecht komt bij een goede, zorgzame echtgenoot en dito schoonfamilie. Het is ook belangrijk dat de echtgenoot en zijn familie over een geregeld inkomen beschikken en een zeker bestaan gegarandeerd kan worden.

Een 'in-trouwende' schoondochter wordt lid van de familie. De familie is dan verantwoordelijk voor alles wat ze doet. Een onbesuisde schoondochter kan daardoor de familie van haar echtgenoot in groot diskrediet brengen. Deze keuze is daarom te belangrijk om alleen aan de kinderen over te laten. Het is wel zo dat de meeste jongens en meisjes inspraak hebben. Ze kunnen een door de ouders voorgedragen kandidaat of kandidate afwijzen, of zelf komen met voorstellen. Het recht een kandidaat af te wijzen is ook een belangrijke religieuze regel.

Maar in sommige traditionele families of families waarin slecht wordt gecommuniceerd, wordt het afwijzen van een kandidaat gezien als protest tegen de hiërarchische regels en als twijfel aan de goede intentie van de ouders. De ouders hebben soms een eigen 'agenda' met een huwelijk. Ze vinden een gearrangeerd huwelijk in het belang van de familie. Zowel jongens als meisjes kunnen in dit verband met geweld en intimidatie te maken krijgen.

Binnen een familie kunnen zich ook andere problemen voordoen, die niet direct met de hiërarchie of de eer van doen hebben. Denk aan ruzie zoeken met broers of zusjes of neefjes en nichtjes, stelen binnen de familie, vervelende roddels verspreiden, manipulatie en dergelijke. In het belang van de eenheid van de familie kan daartegen worden opgetreden. Als een familielid vaak dronken is, drugs gebruikt of gokt en zo de onderlinge relaties verstoort of voor financiële problemen zorgt, kan de familie besluiten hem of haar te verstoten.

Categorie 2

De collectieve eer komt in het geding

De collectieve eer kan in het geding komen door 'ongepast' gedrag van familieleden. Er is dan nog geen sprake van wangedrag - en dus ook niet van eerverlies of een eerschending - maar het risico bestaat, althans in de ogen van de familie, dat het familielid en daarmee de hele familie in diskrediet raakt.

Bijvoorbeeld wanneer een dochter (te) vrije omgang heeft met jongens of een zoon zich inlaat met onbetrouwbare, foute vrienden. De familie zal dan in eerste instantie maatregelen treffen om te voorkomen dat wangedrag zich gaat voordoen, of dat er roddel ontstaat over vermeend wangedrag. Dit kan bijvoorbeeld door het familielid in zijn of haar bewegingsvrijheid te beknotten.

Extra risico's komen voort uit de mogelijkheden die technologische ontwikkelingen bieden. Via internet, mobiele telefonie en e-mail zijn nieuwe mogelijkheden ontstaan om zonder toezicht contacten met anderen te leggen. Ouders kunnen daarin een probleem zien. Ze weten immers niet met wie hun kinderen contact hebben, wat de aard van dat contact is en wie er 'meekijken'. Dat is ook een probleem voor Nederlandse ouders. Er worden nationale campagnes gevoerd om kinderen tegen de gevaren van internet te beschermen.

Voor mensen uit het Midden-Oosten kunnen foto's die jongeren op chat-sites zetten als problematisch worden beschouwd, ook al lijken ze voor een buitenstaander vrij onschuldig. De ouders zijn bang dat van het een het ander komt. Ze zijn bang dat anderen, onbekenden, het medium aangrijpen om hun dochter, ook al is die dochter intussen 18 jaar, te verleiden tot geheime ontmoetingen of, erger nog, tot seksueel contact. Of dat ze zich bijvoorbeeld voor de webcam uitkleedt. Het gaat dus niet alleen om de feitelijke gebeurtenissen maar ook om de interpretatie van de gebeurtenissen door anderen.

Klassieke 'preventieve' maatregelen bij risico's op wangedrag zijn: inperken van de bewegingsvrijheid, uithuwelijking, wegsturen van een familielid, verhuizen of terugkeren naar land van herkomst. Wat er gebeurt hangt af van hoe ernstig een familie het probleem ziet en welke mogelijkheden er worden gevonden.

Categorie 3

De collectieve eer is in gevaar

In de derde categorie ontstaat een conflict als er een directe aanwijzing of een sterk vermoeden bestaat dat de eer van de familie in gevaar is. Bijvoorbeeld als een meisje omgang heeft met een vriendje en dat is bekend geraakt. Of als ze van huis wegloopt en nachtenlang niet thuiskomt. Voor mensen uit het Midden-Oosten loopt een beschermd opgevoed meisje grote kans het slachtoffer te worden van een jongen die haar misbruikt, met alle gevolgen van dien. Als een vrouw of meisje lang van huis wegblijft, bedenkt de familie smoesjes over haar verblijfplaats. De burens vragen daadwerkelijk waar de dochter verblijft en verbinden daar allerlei conclusies aan. Ook Nederlandse ouders maken zich in die positie zorgen om hun kroost.

In verband met een echtscheiding kunnen zich verschillende problemen voordoen. Een vrouw die wegloopt bij haar man maakt duidelijk dat er met hem en met zijn schoonfamilie iets aan de hand is. Dat de echtgenote wegloopt, is als zodanig geen wangedrag waar de sociale omgeving met sancties op zal reageren. Er is wel een direct risico op eerverlies omdat het aansturen op een echtscheiding betekent dat er iets niet in orde is met de echtgenoot en/of de schoonfamilie. De familie heeft dan kennelijk een intern probleem (misschien wordt de vrouw mishandeld door haar echtgenoot) en wil uiteraard niet dat dit op straat komt te liggen. De familie kan daarvan in rep en roer raken.

Als de vrouw lang wegblijft, kan men denken dat ze een vriend of minnaar heeft. In dat geval is er wel degelijk een probleem met de collectieve eer van de familie.

Een vrouw wordt in de traditionele gedachtewereld geacht altijd bij een familie te behoren. Ze is de dochter van X, de vrouw van Y, de moeder van Z, enzovoort. Na haar echtscheiding hoort ze in principe weer bij haar eigen familie. Die is dan opnieuw verantwoordelijk voor haar, mits ze hebben ingestemd met de scheiding. Maar als die familie ver weg in Turkije of Marokko is, kan ze aan die bescherming en verantwoordelijkheid geen daadwerkelijke invulling geven.

In dergelijke gevallen kan de sociale omgeving vinden dat de ex-man en zijn familie nog steeds verantwoordelijk voor haar zijn. Zij blijven dan gewezen worden op zaken die de ex-vrouw 'verkeerd' doet. De sociale omgeving kan dan sancties tegen de ex-man en zijn familie nemen¹.

Jongens kunnen door betrokkenheid bij malafide praktijken de collectieve eer in gevaar brengen, of doordat ze zich slecht gedragen tegenover meisjes. Dit is des te kwalijker als dit wangedrag plaatsvindt binnen de eigen eergemeenschap en andere families worden benadeeld, bijvoorbeeld door diefstal. De familie zal dan maatregelen treffen om eerverlies te voorkomen.

Een vermoeden of precare situatie wordt versterkt door roddels over of belediging van een familielid en verhoogt de druk op de familie om maatregelen te treffen. Iemand is dan immers van besproken gedrag. Dit is vaak al voldoende aanleiding om één of andere vorm van geweld te gebruiken.

Zodra een familielid van besproken gedrag is, neemt de druk op het treffen van zichtbare maatregelen toe. Als bekend is wie valse roddels verspreidt, kan die persoon of die familie worden aangepakt. Soms worden dan over die familie ook roddels in omloop gebracht.

Als de maagdelijkheid van een meisje verloren is, om welke reden dan ook, is in het diepste geheim reparatie van het maagdenvlies een optie. In geval van een zwangerschap kan worden besloten een abortus uit te voeren. Hierbij zij opgemerkt dat het ongeboren kind niet schuldig is. Dat geldt ook voor pasgeborenen en andere kinderen. De familie herstelt de eer niet door een onschuldig kind te doden. In het algemeen lopen kinderen weinig risico op geweld met de eer of eenheid van de familie als motief.

Categorie 4

De collectieve eer is verloren

In de vierde categorie is er sprake van een feitelijke en ingrijpende aantasting van de familie-eer. Het bekendste voorbeeld is een voorhuwelijkse of buitenechtelijke seksuele relatie, mits die ook in de buitenwereld bekend is geraakt. Is dat niet het geval dan doet de familie alle moeite om roddels te stoppen of het wangedrag te verdoezelen voor de buitenwereld.

Eigenlijk is de enige manier, een huwelijk van de vrouw in kwestie. Mocht dat niet lukken, dan moet de familie overgaan tot acties om de eer te herstellen. Deze acties dienen de gewoonterechtelijke regels te volgen van de groep waartoe de familie behoort. Eerder is al beschreven wie het slachtoffer daarvan kunnen zijn en waarom.

¹ Ermers 2007, p. 106.

2.4 Typen eegerelateerd geweld

Eegerelateerd geweld bestaat zodoende uit een aantal typen (re)acties op wangedrag en (dreigend) eerverlies. Deze zijn aan het eind van dit hoofdstuk schematisch weergegeven.

1. Preventieve (re)acties

Geweld binnen de familie om:

- te voorkomen dat een familielid zich aan wangedrag schuldig gaat maken of,
- om te verhinderen dat wangedrag in de buitenwereld bekend raakt.

Bijvoorbeeld: een gedwongen huwelijk, het terugsturen naar of achterlaten in land van herkomst, vrijheidsbeperkingen (geen gsm meer, geen omgang met vrienden of vriendinnen, niet meer naar school, etc.), en psychische druk².

2. Impulsieve (re)acties

Geweld jegens iemand buiten de familie bedoeld als:

- afstraffing voor wangedrag jegens een familielid of de familie als collectief.

Dat wangedrag hoeft nog niet algemeen bekend te zijn. Een slachtoffer is bijvoorbeeld een man die een meisje heeft lastiggevallen.

3. Eerherstellende (re)acties

Geweld dat nodig wordt geacht om:

- De verloren eer te herstellen.
- Dit geweld vindt plaats nadat het wangedrag bekend is geraakt in de buitenwereld. De slachtoffers zijn degene die verantwoordelijk zijn voor het (voortduren van het) eerverlies.

Hieronder vallen uitstoting uit de familie, eerwraak, bloedwraak.

Bij eerwraak, met name op een schuldige binnen de eigen familie, is het niet belangrijk hoe het slachtoffer gedood wordt. Er zijn gevallen waarin de dader zich bij de politie meldt, maar vaker nog blijft in eerste instantie onduidelijk wie de dader was. Ook kan het slachtoffer door een ongeluk om het leven zijn gekomen, of als het zelfmoord pleegt. Ten gevolge van het overlijden van het slachtoffer is de vlek hoe dan ook weg.

4. Sociale (re)sancties

Geweld dat families elkaar opleggen bedoeld als:

- Maatschappelijke sancties en herstel van de openbare orde. Bijvoorbeeld: uitschelden, uitjouwen, zonder specifieke redenen slaan, bekogelen met stenen of eieren.

5. Persoonlijke (re)acties

Geweld om:

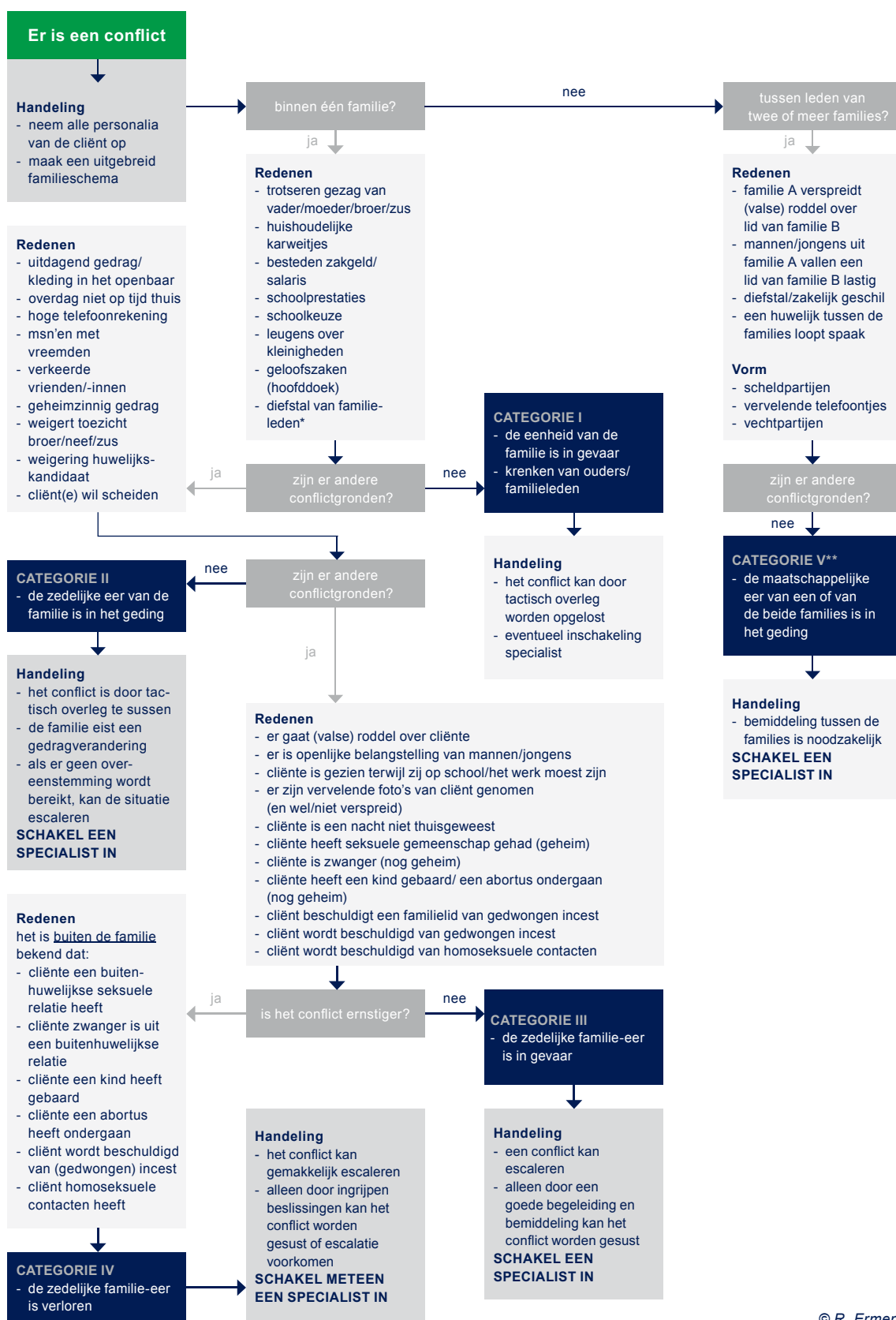
- Inbreuk op de persoonlijke eer van iemand te herstellen.

Dit type geweld is vrij algemeen in de wereld en treedt op na belediging van iemand als persoon bijvoorbeeld na discriminatie of ander onheus gedag. Iemand uit een eercultuur, ook eerculturen waarin de groep niet erg belangrijk is, zal altijd reageren op een belediging als teken van gebrek als respect. Doet hij dat niet dan erkent hij dat de belediging waar is.

De typen 1 tot en met 4 komen voor in gebieden op de wereld waar de groep als collectief eer heeft.

² Gemeente Rotterdam, Rotterdamse aanpak Eegerelateerd geweld, Uitvoeringsprogramma 2006-2010, 2007.

Categorieën van conflicten inzake aan eer gerelateerd geweld



© R. Ermers, 2007.

* Kwesties die niet behoren tot de zedelijke eer van de familie, bijvoorbeeld diefstal binnen of buiten de familie, en persoonlijke conflicten buiten de eigen familie, worden in dit schema niet behandeld.

** Deze categorie moet nog verder worden uitgewerkt.





Casuïstiek

HOOFDSTUK 3

3.1 Hoe te gebruiken

Het leren (her)kennen van de typen maatregelen en de categorieën conflicten helpt om de principes van eer en eerecodes in een (culturele) context te plaatsen en maatregelen om de eer te zuiveren te kunnen 'voorspellen'.

Om uw inzicht en handelingsperspectieven te vergroten zijn in dit hoofdstuk nog enkele casussen opgenomen voorzien van een korte toelichting.

Gebruik de informatie en inzichten in dit hoofdstuk alleen maar als leidraad voor het signaleren en het in beeld

brengen van een casus. De praktijk is altijd grilliger dan de theorie. Door de tijd heen kunnen er tal van verschillen in kennis en interpretatie zijn ontstaan. Bovendien reageren families verschillend.

Analyse van (mogelijke) erezaken en het inschatten van de risico's en escalatiemomenten blijft maatwerk en vraagt verregaande kennis en expertise.

3.2 Zeven praktijkvoorbeelden

Casus 1

Eer in de moderne opvoedingsrelatie

Een meisje dat met instemming van haar ouders, uitgaat met een groep schoolvrienden, waaronder jongens, wordt beticht van een seksuele of voorhuwelijksrelatie. Ze mag daarna niet langer zonder toezicht van haar broers of neven in het openbaar bewegen.

Bron: GGD Rotterdam Rijnmond, Kernteam Eergerelateerd Geweld, 2007, casuïstiek.

De sociale omgeving van jongeren is tegenwoordig groter dan de traditionele gemeenschap van hun ouders. Dat beseffen ouders ook. Jongeren krijgen daarom dikwijls meer ruimte bij het aangaan van relaties of het opbouwen van een maatschappelijke positie. Deze 'versoepeling' kan lastige situaties opleveren, met name in opvoedingsrelaties en aanleiding geven tot striktere naleving van gemeenschappelijke normen van de sociale groep waartoe de familie behoort.

Dat is ook het geval in de op de vorige pagina beschreven casus:

- De ouders van het meisje wordt op basis van de roddels, een vrije moraal en afbrokkelend gezag verweten. De vader van het meisje is kennelijk niet in staat om zijn rug recht te houden en de roddels te weerleggen of kiest ervoor 'erger' te voorkomen.
- De druk van de sociale omgeving om het toezicht en de regels aan te trekken is (te) groot. De ouders zijn, afhankelijk van hun positie en de sterkte van hun persoonlijkheden, gedwongen om deze toestemming niet langer te verlenen. Niet alleen de ouders, maar ook andere familieleden kunnen worden geconfronteerd met roddels en verwijten.

Casus 2

Een man verlaat zijn vrouw

In verband met zijn op handen zijnde huwelijk komt een jonge man naar Nederland. Hij trouwt hier met zijn achterrichtje en samen krijgen ze drie kinderen. Het is echter geen gelukkig huwelijk. Er ontstaan onder andere problemen omdat de man niet goed uit de voeten kan met zijn inwonende schoonmoeder. Op een gegeven moment besluit hij een punt achter het huwelijk te zetten. Zowel zijn eigen familie als zijn schoonfamilie aanvaardt de echtscheiding niet. Alle partijen zijn van mening dat hij gewoon terug moet gaan naar zijn vrouw. Van zijn schoonfamilie ontvangt hij dreigtelefoontjes en sms'jes.

Bron: Janine Janssen (2006), p. 56.

Casus 2 is een atypisch voorbeeld dat we hier bewust opvoeren om aan te geven hoe complex de situatie soms kan zijn. Laten we vooropstellen dat er in deze casus geen sprake is van eerschending, dat wil zeggen van openbaar wangedrag, maar er is wel sprake van het volgende:

- De bruid en bruidegom zijn familie van elkaar. Een breuk tussen het echtpaar kan daarom een breuk binnen een en dezelfde familie veroorzaken. Vaak kiezen ouders bij een scheiding partij voor hun eigen kind; de familie kan daardoor uiteenvallen. Als er geen andere mogelijkheden zijn, kan de familie, om de eenheid te bewaren of om andere redenen, kiezen om het betreffende kind te verstoten. Dat lijkt in dit geval gebeurd te zijn.
- De bruid wordt weliswaar formeel gezien lid van haar schoonfamilie, maar in dit geval komt de bruidegom naar Nederland, naar haar familie. Hierdoor valt hij in de hiërarchie van een min of meer vreemde familie. Dit is

een atypische situatie. De schoonfamilie in Nederland is hier veel beter thuis, waardoor hij achtergesteld is. De conflicten met de schoonmoeder kunnen zich met name voordoen als zij geen bloedverwant is.

- Een scheiding impliceert vrijwel altijd dat er iets met de andere partij is. De man in de casus suggereert door zijn scheiding dat er een onoverkomelijk probleem met zijn vrouw of met zijn schoonfamilie is. Veel schoonfamilies reageren daarop met een scène, die vergelijkbaar is met een scène die volgt op een belediging.
- Het willen scheiden op zich is geen 'schending' van de eer. Wel zorgt de wens te scheiden voor teleurstelling bij de familieleden, met alle moeilijkheden van dien. De scheiding is een interne familiekwestie. Er is (nog) geen sprake van eerverlies omdat de buitenwereld niet op de hoogte is van de problemen. Dat wil, zoals blijkt, niet zeggen dat zich geen geweld kan voordoen om de man ertoe te bewegen zich aan het familiebelang te conformeren.

Casus 3

Een overspelige man

Een Turkse man wordt neergestoken in zijn woning maar hij is niet genegen de politie van veel informatie omtrent het gebeurde te voorzien. Stukje bij beetje wordt duidelijk dat de man naar alle waarschijnlijkheid door zijn eigen vader (en wellicht ook broers) is neergestoken. Het slachtoffer had namelijk een buiten-echtelijke relatie met een gescheiden vrouw. Bovendien was de echtgenote van het slachtoffer, zijn nichtje, zwanger. De vader had de man al meermalen de wacht aangezegd en min of meer van hem geëist dat hij de affaire zou beëindigen.

Bron: Janine Janssen (2006), p. 56.

Onderlinge familieverbanden zijn belangrijk om te onderkennen. Een huwelijk tussen bloedverwanten kan extra druk leggen op de familierelaties. Er kan gemakkelijk een belangenconflict ontstaan met een behoorlijke familiecrisis tot gevolg.

- In deze casus is het betrokken familielid zich kennelijk langdurig blijven misdragen. Hij neemt bijvoorbeeld niet de verantwoordelijkheid die van hem, als echtgenoot en vader, kan worden verwacht.
- De verwachtingen zijn groter naarmate de familie meer bij de zaak is betrokken. Het gegeven dat hij met zijn nicht is getrouwd wijst daar ook op. De vader van de man heeft daardoor extra redenen om zijn zoon terecht te wijzen. Immers ook zijn broer ziet strikt toe

op het gedrag en welzijn van zijn dochter en verwacht van zijn broer dat zij goed behandeld en beschermd wordt.

- Ook is van belang wie de gescheiden vrouw is. Misschien is niet zozeer relevant dat ze gescheiden was, maar bijvoorbeeld dat ze, net als deze familie, ook Turkse was. In dat geval kan de man, door met haar om te gaan, dat wil zeggen seksuele omgang te hebben, problemen hebben veroorzaakt tussen zijn familie en haar familie of haar ex-schoonfamilie.
- Daarnaast is het in sommige traditionele kringen niet gewenst dat de mannen hun seksuele gerief buiten het huwelijk zoeken.

Casus 4

Een voorbarige moord

Een Turkse vrouw (18) uit Almelo werd in 2004 door haar vader vermoord. Zij had thuis al langere tijd onenigheid over de opvoeding en de ruimte die haar werd toegestaan op een eigen leven. De ideeën van de vrouw en haar ouders daarover verschilden sterk. De strenge regels die haar werden opgelegd begonnen steeds meer te knellen.

De vrouw kwam plotseling niet meer op school. Korte tijd later werd duidelijk waarom. Ze was van huis weggevloden. Haar familie ging actief naar haar op zoek. In supermarkten werden briefjes met haar foto opgehangen, met de vraag: wie weet waar dit meisje is? Na enkele vluchtpogingen kregen vader en dochter uiteindelijk weer contact met elkaar. Hoe de relatie zich daarna ontwikkelde, is onduidelijk. De vrouw ging uiteindelijk, al dan niet onder druk gezet, mee met haar familie op vakantie in Turkije. Een vakantie met een dramatische afloop.

Bron: Albeda College, scholenproject (2007).

In deze casus lijkt er sprake te zijn van een zogenaamde 'voorbarige moord'. Dat wil zeggen dat iemand 'vroegtijdig' de dood vindt of mishandeld wordt als gevolg van een vermeend wangedrag waar niemand in de buitenwereld nog van weet. Een dergelijke voorbarige actie leidt bij de dader en zijn familie juist tot eerverlies.

Er is immers nog niets aan de hand. Weliswaar is er een aanleiding voor een conflict maar nog niet alle oplossingen om te voorkomen dat er eerverlies ontstaat, zijn benut of uitgewerkt. Dit geweld komt mede voort uit de persoonlijkheid van de dader, of door de druk van de omstandigheden. De familie nog de gemeenschap zal hier niet achter staan.

- De vader van de vrouw vermoorde zijn dochter in een impuls, een vlaag van boosheid, zonder medeweten van zijn familie. Wellicht gedreven door angst. Er was echter geen geldige reden om haar te doden; de eer was immers nog niet verloren. Zelfs als er geroddeld werd over de vrouw, hadden die roddels de kop kunnen worden ingedrukt, bijvoorbeeld door een rapport over haar maagdelijkheid.
- De moord op de vrouw is daarom geen eerwraak. Sterker nog, door te zeggen dat de vrouw het slachtoffer is van eerwraak, suggereer je dat zij géén maagd meer was, dat iedereen in haar sociale omgeving dat wist en dat ze bijvoorbeeld niet heeft willen meewerken aan een oplossing. Dat is niet meer of minder dan een smet

op haar nagedachtenis. Er is nu grote kans dat de vader van de vrouw als gevolg van zijn onbesuisde actie in de gevangenis in Turkije door zijn familie aan zijn lot wordt overgelaten.

- Interne familieproblemen zoals die zich hier kennelijk voordeden, leiden weliswaar tot gezichtsverlies voor de familie in de buitenwereld maar niet direct tot eerverlies. De sociale omgeving is er immers niet direct bij betrokken of benadeeld. De familie kan en wordt geacht de problemen zelf op te lossen. Pas al dat niet lukt en de openbare orde verstoort wordt of andere families alsnog benadeeld worden door het wangedrag, zullen sociale sancties worden opgelegd.

Casus 5

Een verkrachting?

Een jonge vrouw vertelt bij de politie dat zij is verkracht door een kennis. In werkelijkheid is er echter geen sprake geweest van gedwongen seksueel contact: de twee hadden een verhouding.

Bron: Janine Janssen, 2006, p. 71.

Families en familieleden kunnen sjoemelen met de schuldvraag om eigen wangedrag te maskeren of om eigen familieleden te beschermen. In het laatste geval wordt een buitenstaander bijvoorbeeld als schuldige aangewezen om een voorhuwelijkse seksuele relatie te bestempelen als onvrijwillig.

In deze casus veinst de vrouw een verkrachting als oorzaak van haar ontmaagding:

- De vrouw is als de dood dat haar familie ontdekt dat zij ongehuwd een seksuele relatie onderhoudt met een man.
- Mogelijk kan deze man niet op de goedkeuring van haar familie rekenen waardoor een huwelijk geen oplossing kan zijn.

Casus 6

Een stekelige oplossing

Een jonge, in Nederland geboren, vrouw beschuldigt haar broer openlijk van verkrachting en doet aangifte bij de politie. Ze schakelt hulpverleners in voor emotionele hulp bij de verwerking van haar leed. Stukje bij beetje blijkt dat de vrouw uitgetrouwde is en er van haar wordt verwacht dat ze na de bruiloft naar het land van herkomst van haar aanstaande echtgenoot vertrekt. Dat wil ze absoluut niet. Ze is het niet eens met de partnerkeuze, heeft geen enkele binding met het land en wil haar vrijheid in Nederland niet opgeven. Gesprekken met haar familie hebben tot niets geleid.

Bron: GGD Rotterdam Rijnmond, Kernteam Eergerelateerd Geweld, 2007, casuïstiek.

Zo nu en dan veroorzaken slachtoffers van eergerelateerd geweld zelf een publiekelijk conflict om aan een stekelige situatie te ontsnappen. Uit bovenstaande casus blijkt dat de vrouw heel goed doorheeft hoe het eermechanisme werkt.

- Door haar familie openlijk te besmeuren hoopt de vrouw van zichzelf een onaantrekkelijke huwelijkskandidaat te maken en verwacht dat haar 'schoonfamilie' het geplande huwelijk aflast.

- Door haar broer te beschuldigen bederft ze echter de relaties met haar eigen familie. Ze maakt niet alleen van zichzelf een onaantrekkelijke huwelijkskandidate, ook van haar broer en mogelijk van andere familieleden. Dit is funest voor de familie en bijna onvergeeflijk. Het is maar de vraag of bemiddeling tussen deze vrouw en haar familie nog zin zal hebben.
 - Ze brengt ook familie in een lastig parket; zij moet aan de aanstaande schoonfamilie uitleggen waarom het huwelijk niet kan doorgaan. Dat leidt tot allerlei perikelen.
-

Casus 7

Een dubbele bodem

Een jonge vrouw keert zich af van haar familie nadat zij gedwongen is een huwelijk aan te gaan. Ze weigert bij haar echtgenoot in te trekken. De echtgenoot spreekt de vader op haar gedrag aan en eist dat zijn vrouw zich bij hem voegt. Na een uit de hand gelopen conflict waarbij de vrouw is mishandeld door haar vader en broer, loopt ze weg van huis. Ze vreest meer geweld en verwacht dat ze gedwongen wordt met haar echtgenoot naar zijn land van herkomst te vertrekken. De familie geeft haar op als vermist bij de politie onder de vermelding dat ze suïcidaal is. De familie rekent erop dat de politie een opsporingsbericht doet uitgaan en hen zullen informeren over de verblijfplaats van de vrouw.

Bron: GGD Rotterdam Rijnmond, Kernteam Eergerelateerd Geweld, 2007, casuïstiek.

- Families kunnen allerlei manieren aangrijpen om de aandacht en hulp van de hulpinstanties te krijgen, bijvoorbeeld om een verloren familielid op te sporen. Zoals in deze casus het geval is. In andere gevallen doet de familie een beroep op instanties en personen met de mededeling dat de oma, moeder of het zusje van betrokkene ziek is. Het is daarom 'noodzakelijk' haar snel op te sporen.
-

3.3 Tot besluit

Eerverlies kan allerlei oorzaken hebben en er zijn oplossingen in alle soorten en maten. Eerverlies en de noodzaak tot eerherstel, is pas aan de orde als anderen er van weten. Een moord is zeker niet de eerste of meest voor de hand liggende oplossing bij een conflict.

De mate van succes of falen van eerdere oplossingen, bepaalt in de regel de zwaarte van de maatregelen die worden uitgevoerd om de zaak op te lossen. Daarnaast is het goed om te beseffen dat bij zaken die van doen hebben met de eer niet altijd alles is wat het lijkt. Een reden te meer om een casus zorgvuldig in beeld te brengen en voor te leggen aan materiedeskundigen voor een gedegen analyse en advies over de aanpak van de zaak.



Stappenplan voor signaleren en handelen bij eergereleerd geweld

HOOFDSTUK 4

4.1 Aandachtspunten bij aanpak casus eergeerelateerd geweld

Eergeerelateerd geweld is een complex probleem, met onder bepaalde omstandigheden een hoog escalatiegevaar en een hoge tijdsdruk. Het gebruik van het gezond verstand alleen schiet al snel tekort. Toch is het cruciaal om zorgvuldig in te schatten wat er precies speelt en welke interventies geboden zijn. Zijn er bijvoorbeeld mogelijkheden om te bemiddelen of moeten slachtoffers onmiddellijk in veiligheid worden gebracht?

De informatie over eergeerelateerd geweld die is opgenomen in deze toolkit biedt enige handvatten om signalen te herkennen en in beeld te brengen. U kunt voor advies over het duiden van signalen terecht bij het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld (ASHG).

U kunt een casus geanonimiseerd bespreken met de medewerkers van het ASHG of direct aanmelden. Doet u dit vooral bij vermoedens dat u met een eerzaak te maken heeft of bij de geringste twijfel over de aanpak van de casus. Het gaat er in eerste instantie om dat u ondersteund wordt bij het duiden van uw vermoedens. Er wordt niet direct actie ondernomen tenzij er sprake is van een zorgwekkende of levensbedreigende situatie.

Het opzetten van een plan van aanpak moet en hoeft u niet alleen te doen. Daarvoor is de meldroute via het ASHG ingericht. De medewerkers van het ASHG zijn getraind in het herkennen van signalen van eergeerelateerd geweld en bouwen steeds meer expertise op in het (adviseren over) handelen bij eerezaken. Door middel van een aantal gerichte (proces)stappen worden ketenpartners en materiedeskundigen ingeschakeld om de noodzakelijke kennis en informatie aan te vullen, een analyse te maken van de casus en te adviseren over de interventiestrategieën.

Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld Rotterdam-Rijnmond:

- U kunt het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld Rotterdam-Rijnmond bereiken op werkdagen via telefoonnummer: (010) 44 38 444;
- In de avonden en in het weekend wordt u voor noodopvang automatisch doorgeschakeld naar het Krisiscentrum;
- In dringende gevallen neemt u contact op met de politie via het algemene telefoonnummer: 0900-8844. Bij noodgevallen belt u 112.

Het stappenplan voor signaleren en handelen bij eergeerelateerd geweld dat in dit hoofdstuk is opgenomen is in lijn met de Rotterdamse Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling.

De Meldcode doet een appèl op instellingen en beroepskrachten om de stappen te zetten die er toe leiden dat hulp wordt geboden aan slachtoffers en plegers en zoeken naar wegen die er toe leiden dat het geweld stopt. Bij aanwijzingen van mogelijk huiselijk geweld of kindermishandeling wordt verwacht dat de instellingen en beroepsgroepen de stappen in gang zetten die leiden tot het antwoord op de vraag of er inderdaad sprake is van huiselijk geweld of kindermishandeling.

4.2 Stappenplan

Het onderstaande stappenplan geeft u de handvatten om de motieven van het geweld in kaart te brengen zodat u uw handelen daarop kunt afstemmen.

Stap 1: reageren op waarschuwingssignalen

Een belangrijke eerste stap is dat u reageert op waarschuwingssignalen. Dat kunnen feitelijke signalen zijn maar zeker ook signalen die ingegeven worden door uw intuïtie of de bekende 'onderbuikgevoelens'. In de praktijk blijken signaleerders aan de professionele basis, instinctief, een goed gevoel te hebben voor situaties waar wellicht meer achter schuil gaat. Er klopt dan iets niet en de ontwikkelingen in de casus komen 'onlogisch' voor.

Neem uw eigen intuïtie en 'onderbuikgevoelens' (of die van collega's) serieus en zie deze als aanleiding om nog eens goed en vanuit een andere achtergrond naar de casus te kijken. Gebruik de informatie in deze toolkit om uw vermoedens te staven of bel met het ASHG zodat zij u kunnen helpen uw intuïtie te duiden.

Stap 2: concreet maken van uw vermoedens en informatie ordenen

Denkt u dat eermotieven een rol kunnen spelen in een casus waar u mee te maken hebt?

Maak dan uw vermoedens zo concreet mogelijk. Formuleer de concrete aanwijzingen en zet ze op een rij. Doe dat eerst door over de informatie waarover u reeds beschikt na te denken (reflecterend) en te ordenen in een verslag.

Een overzicht van uw eigen informatie helpt u om de zaak duidelijk te krijgen zodat u in een later stadium gericht anderen kunt bevragen of raadplegen. U voorkomt bovendien dat u onbedoeld zelf de problemen verergert door onduidelijke zorgen met hen of anderen te bespreken of dat precare informatie uitlekt.

Benoem bijvoorbeeld de gedane uitspraken van de betrokkenen die wijzen op angst voor gebeurtenissen of de door de betrokkenen ervaren druk in familieverband, achtergronden van de persoon, kenmerken van ercodes of al bestaande concrete gebeurtenissen en conflictsituaties.

Ordenen van informatie

Gebeurtenis

- Wat is er gebeurd?
- Wat is de aard en aanleiding van het conflict?
- Wie zijn erbij betrokken?

Gedachten

- Hoe denkt de betrokkene over het gebeurde?
- Hoe denkt hij/zij dat haar familie erover denkt?
- Waar maakt de betrokkene zich zorgen over?
- Waar is de betrokkene bang voor?
- Wat zijn uw gedachten als professional over de situatie?

Gevoel

- Wat ervaart de betrokkene; schaamte, schuldgevoelens etc.?

Gedrag

- Wat heeft de betrokkene gedaan voor, tijdens en na het conflict?
- Hoe heeft de familie gereageerd op het conflict?
- Hebben zij acties ondernomen en welke?
- Welke acties heeft u zelf als professional al ondernomen?

Gebruik het overzicht van categorieën in dit basispakket om uw vermoedens en informatie op een rij te zetten. Rangschik de informatie op basis van: feiten, omstandigheden, interpretaties en de bronnen.

Zet de minder concrete aanwijzingen nog even apart. In een later stadium en op basis van aanvullende informatie zijn deze wellicht beter uit te leggen.

Voor professionals is het goed te realiseren dat routines die voortkomen uit alledaagse handelingen en werkprocedures van organisaties en instanties risico's in zich kunnen dragen en kunnen zorgen voor escalatie van een conflict. Bijvoorbeeld doordat gevoelige informatie uitlekt of onzorgvuldige bemoeienis van instanties met de zaak het probleem in de openbaarheid brengt.

Het is dus goed om kritisch te reflecteren op uw eigen handelen en dat van uw collega's: intern en extern. Ga zorgvuldig met informatie om en houdt gevoelige informatie in eerste instantie in (zeer) beperkte kring. Schakel nooit zomaar familieleden in. De familieleden kunnen betrokken zijn bij de uitvoering van eerdere maatregelen. Verstrek om dezelfde reden ook nooit zomaar informatie aan verwanten. Wees erop alert dat de familie van het slachtoffer bewust probeert informatie te achterhalen over het slachtoffer en een eventuele verblijfplaats.

Stap 3: informatie inwinnen

Breng in kaart welke andere bronnen van informatie er zijn behalve de betrokkenen zelf. Welke andere instanties en organisaties zijn al betrokken bij de casus en (kunnen) zij beschikken over informatie die relevant is? Wie werkt er voor u en na u in de keten van hulp- of dienstverlening?³

Bespreek de casus bijvoorbeeld in een overleg. Desnoods geanonimiseerd als er nog geen concrete aanleiding is om specifieke informatie uit te wisselen. Andere professionals kunnen meedenken over vervolgstappen om hulp in te schakelen en u informeren over hun eigen handelingsmogelijkheden.

Raadpleeg anders het centrale ASHG om na te gaan of de casus al eerder gemeld is of om te vragen met wie u contact kunt opnemen in de wijk voor afstemming en samenwerking. Rotterdam heeft een goed ingepaste structuur van zorgnetwerken op wijk- en deelgemeentelijk niveau. Op het terrein van huiselijk geweld zijn er Lokale Teams huiselijk geweld waarin verschillende organisaties deelnemen en waardoor samenhangende hulp voor het hele (gezin-)systeem geboden kan worden. Binnen deze netwerken is het uitwisselen van informatie officieel geregeld waardoor vroege signalering en inwinnen van informatie mogelijk is. De coördinatoren van de Lokale Zorgnetwerken en teams huiselijk geweld zijn in dienst bij de GGD Rotterdam-Rijnmond. Ook zij hebben extra informatie gekregen om signalen van eengerelateerd geweld op te pakken. Voor advies over het handelen in eerezaken wordt, via de coördinatoren, altijd het ASHG ingeschakeld.

Probeer zoveel mogelijk informatie over het hele systeem te verzamelen. De materiedeskundigen zijn ermee geholpen als u de volgende informatie kunt aanleveren:

Informatie voor analyse van een casus door materiedeskundigen

- Feitelijke informatie en informatie over gedachten en gevoelens zoals genoemd in stap 2.
- Uitgebreide informatie over onderlinge familie-relaties en verbanden van alle betrokkenen, ook personen die zich in het buitenland bevinden.
- Informatie over de sociale leefwereld van de betrokkenen.
- Informatie over persoonlijke en culturele denkbeelden van de betrokkenen en belangrijke personen rondom het betrokken slachtoffer.

Stap 4: contact met de betrokkenen

Heeft u (al) contact met de betrokkenen (slachtoffers) ga dan in een gesprek actief op zoek naar informatie. Mogelijk komen de betrokkenen zelf direct tot de kern van de zaak. Vraag dan gericht door⁴:

Vragen aan de betrokkenen om mogelijke eermotieven helder te krijgen

- Wat is het probleem?
- Waarvoor zijn de betrokkenen concreet bang?
- Wat is het ergste dat er zou kunnen gebeuren?
- Wat is er al gebeurd?
- Wie zijn er bij het probleem betrokken of zijn van het probleem op de hoogte?
- Zijn er mensen die absoluut niet op de hoogte mogen raken van het probleem?
- Bestaat er een risico dat het probleem openbaar wordt; hoe dan en wanneer?
- Heeft de gemeenschap of sociale omgeving invloed op het conflict (zie ook stap 2 en 3)?
- Is er sprake van wangedrag dat eerverlies kan veroorzaken?
- In welke categorie valt dit wangedrag (zie hoofdstuk 2)?
- Is er al sprake (geweest) van een poging om het wangedrag te corrigeren of toe te dekken?
- Zijn er eerdere gebeurtenissen die de achtergronden van de door de betrokkenen ervaren angst verhelderen?

Bespreekt u voor het eerst uw zorgen met de betrokkenen, dan kan een meer 'omtrekkende beweging' handig zijn. Benoem niet direct concreet uw vermoeden dat het om een eerezak gaat maar probeer inzicht te krijgen in de sociale en culturele achtergronden van de persoon, de aard van het conflict en de beleving van het conflict door de betrokkene en de familie. Zijn er aanwijzingen dat het conflict op collectieve denkbeelden over eer steunt?

³ Ketten in de brede zin van het woord: ook organisaties en instellingen in andere domeinen worden bedoeld. Bijvoorbeeld het onderwijs, de veiligheidszorg, buurtwerk, verenigingen etc.

⁴ Zie ook: Janssen, J, *Je eer of je leven*, 2006

Als u te maken hebt of onvermijdelijk te maken krijgt met het hele gezinssysteem dan is het volgende van belang:

Aandachtspunten in het contact met de familie

- Houd informatie in kleine kring. Gebruik bijvoorbeeld niet zomaar familieleden als tolk.
- Houd rekening met de posities, belangen en verantwoordelijkheden van de familie. Onderzoek eerst de familiebanden.
- Bedenk dat eengerelateerd geweld niet perse trapsgewijze gradaties kent: een conflict kan zomaar escaleren en op zichzelf staan.

Aangezien eerverlies voor de familie desastreuze gevolgen kan hebben, zien alle betrokkenen zich vaak ook als slachtoffer van de gang van zaken. Daar hebben ze volgens hun redenering niet helemaal ongelijk in, zeker niet als het feit, bijvoorbeeld het weglopen van de dochter, voor hen als een volslagen verrassing kwam. Het kan ook goed zijn dat er wel conflicten vooraf gingen aan het huidige probleem, maar er geen sprake is geweest van (structurele) mishandelingen. Bedenk dat er bij eengerelateerd geweld geen opvolgende stadia zijn zoals binnen de spiraal van geweld. Een op eermotieven gebaseerde handeling kan heel goed op zichzelf staan.

Uw cliënt, doorgaans het slachtoffer, is in de visie van de familie, egoïstisch bezig en kan de familie in grote problemen brengen. Het is daarom van groot belang om de familie met takt te blijven benaderen. Neem hun standpunt serieus, ook al deelt u het niet. Probeer, binnen het kader van de wet, mee te denken over creatieve oplossingen om gezichts- en eerverlies te voorkomen.

Wees pragmatisch: straks moet er met de familie wellicht over een terugkeer van het slachtoffer worden overlegd, of wilt u voorkomen dat er repercussies komen jegens andere gezinsleden. Als de verhouding door vervelend optreden verstoord is, komt er van bemiddeling of overleg weinig terecht.

Als u uw vermoedens en signalen verhelderd en aangevuld hebt met informatie uit zorgnetwerken, een casus-overleg of via de betrokkenen zelf, maakt u een verslag van bevindingen. Ook hier geldt: orden de informatie op basis van feiten, omstandigheden, interpretaties en de bronnen.

Stap 5: een eerste beeld en risico analyse

Is er op basis van de eerste inschatting sprake van een (dreigend) conflict waarin de culturele achtergronden een rol spelen? Dan is het zaak om risico- en escalatiemomenten goed in beeld te brengen en te 'voorspellen' ter voorbereiding op eventuele interventies. Dit vergt

diepgaand inzicht in de casus en kennis van de materie plus het vermogen om sociale netwerken te doorzien. Hier houdt uw op zich zelfstandige betrokkenheid met de zaak op. Binnen de Rotterdamse aanpak van eengerelateerd geweld, dringen we er op aan dat u in dit stadium de casus meldt en voorlegt aan het ASHG. Idealiter heeft u dat in de vorige fasen al gedaan, ter consultatie en ondersteuning bij het verhelderen van de situatie.

Via melding van de casus bij het ASHG wordt de casus voorgelegd aan materiedeskundigen die de zaak aan een grondige analyse onderwerpen. Het zal specialisten enorm helpen als u de (verwerkte) informatie en gegevens die u tijdens de vorige stappen heeft verzameld vast kunt aanreiken.

Verder kunt u helpen door de volgende maatregelen uit voorzorg in acht te nemen⁵:

Aandachtspunten

- Houd informatie in beperkte kring.
- Schakel nooit zonder een grondige analyse van de zaak familieleden, collega's met eenzelfde culturele achtergrond of kennissen in om informatie te verzamelen, als tolk op te treden of te bemiddelen.
- Verschaf familieleden nooit zomaar informatie over de eventuele verblijfplaats van de betrokkene.
- Schakel nooit een familielid als tolk in. Dat kan alleen als de betrokkenen zelf aangeven dat het familielid een vertrouwenspersoon is en dat ook op basis van een beoordeling (screening) aanneemelijk lijkt.
- Probeer uw eigen waarden, normen en oplossingen niet op te dringen aan de betrokkenen en respecteer gevoelens van loyaliteit en verlangens om bij de gemeenschap te (blijven) horen.
- Maak uw vertrouwenspositie ten opzichte van de betrokkenen waar. Oordeel niet te snel over normen en waarden die voor u onbekend zijn of gedrag dat voor u onlogisch is. Houd contact met de betrokkenen zodat u de situatie in de gaten kunt houden, ook als zij geen verdere acties willen ondernemen of als u het slachtoffer doorverwijst naar een andere instantie.
- Wees alert op de risico's van dagelijkse routines die voortkomen uit handelingen en werkprocedures van organisaties en instanties. Overleg bij twijfel of de geldende voorschriften wel toegepast kunnen worden bij (dreigend) eengerelateerd geweld. Soms is afwijken ervan gerechtvaardigd, zeker als er levens op het spel staan.

⁵ Zie ook: *Forum, Wegwijzer eengerelateerd geweld, 2007.*



Stap 6: Melding bij het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld

Alle vermoedens en concrete casussen van eengerelateerd geweld (kunnen) worden gemeld bij het ASHG. De medewerkers van het ASHG zijn getraind en hebben ervaring in het herkennen van signalen van aan eengerelateerd geweld.

Bij binnenkomende signalen dat eermotieven een rol spelen wordt het Kernteam Eengerelateerd Geweld (KEG) ingeschakeld door de medewerkers van het ASHG.

In het KEG zitten deskundige vertegenwoordigers van de politie, ArosA (voorheen vrouwenopvang Rotterdam), de GGD Rotterdam-Rijnmond en het ASHG zelf⁶.

Het KEG maakt via een vastgestelde procedure een eerste screening van achtergronden, risico's en een plan van aanpak voor interventie. Daarbij wordt nauw samengewerkt met de unit Multi-etnisch Politiewerk van de regio Haaglanden en met materiedeskundigen.

Samen met de betrokken hulp- en dienstverleners in de regio Rotterdam-Rijnmond die gemoeid zijn met de casuïstiek wordt het plan van aanpak ten uitvoer gebracht en de voortgang bewaakt.

⁶ In de tweede helft van 2007 zullen ook het Openbaar Ministerie en Bureau Jeugdzorg deelnemen aan het KEG.

Verder lezen

HOOFDSTUK 5

Het basispakket voor signaleren en handelen is niet bedoeld om u een volledig inzicht te geven in eer als verschijnsel en geweld als gevolg daarvan. Daarvoor is de materie te complex. Wilt u meer lezen over eer en eerge relateerd geweld? Dan zijn de onderstaande titels en gebruikte bronnen aan te raden voor een verdere verkenning en verdieping van de materie van het fenomeen eerge relateerd geweld.

Door bloed gezuiverd. Eerwraak bij Turken in Nederland

Eck, C. van, Amsterdam: Bert Bakker, 2001.

Ernstig Eerge relateerd geweld: een casusonderzoek

Torre, E. J. van der, L. Schaap e.a., Den Haag: COT, 2005.

Je eer of je leven, een verkenning van erezaken voor politieambtenaren en andere professionals

Janssen, J., Den Haag: Elsevier Overheid, 2006.

De prijs van Vrijheid, de beschrijving van hulpverlening aan vrouwen en meisjes van islamitische afkomst

Jasai, B, Rotterdam: Arosa vrouwenopvang Rotterdam, 2006.

Uitvoeringsprogramma Rotterdamse aanpak Eerge relateerd Geweld 2006-2010

GGD Rotterdam-Rijnmond, Rotterdam: Thieme MediaCenter, 2007.

Eer en eerwraak, definitie en analyse

Ermers, Amsterdam: Bulaaq, 2007.

Wegwijzer Eerge relateerd Geweld

Forum, Interventieteam Relationele Druk en Geweld, Utrecht: 2007.

COLOFON

Tekst

GGD Rotterdam-Rijnmond

Vormgeving

Front-taal

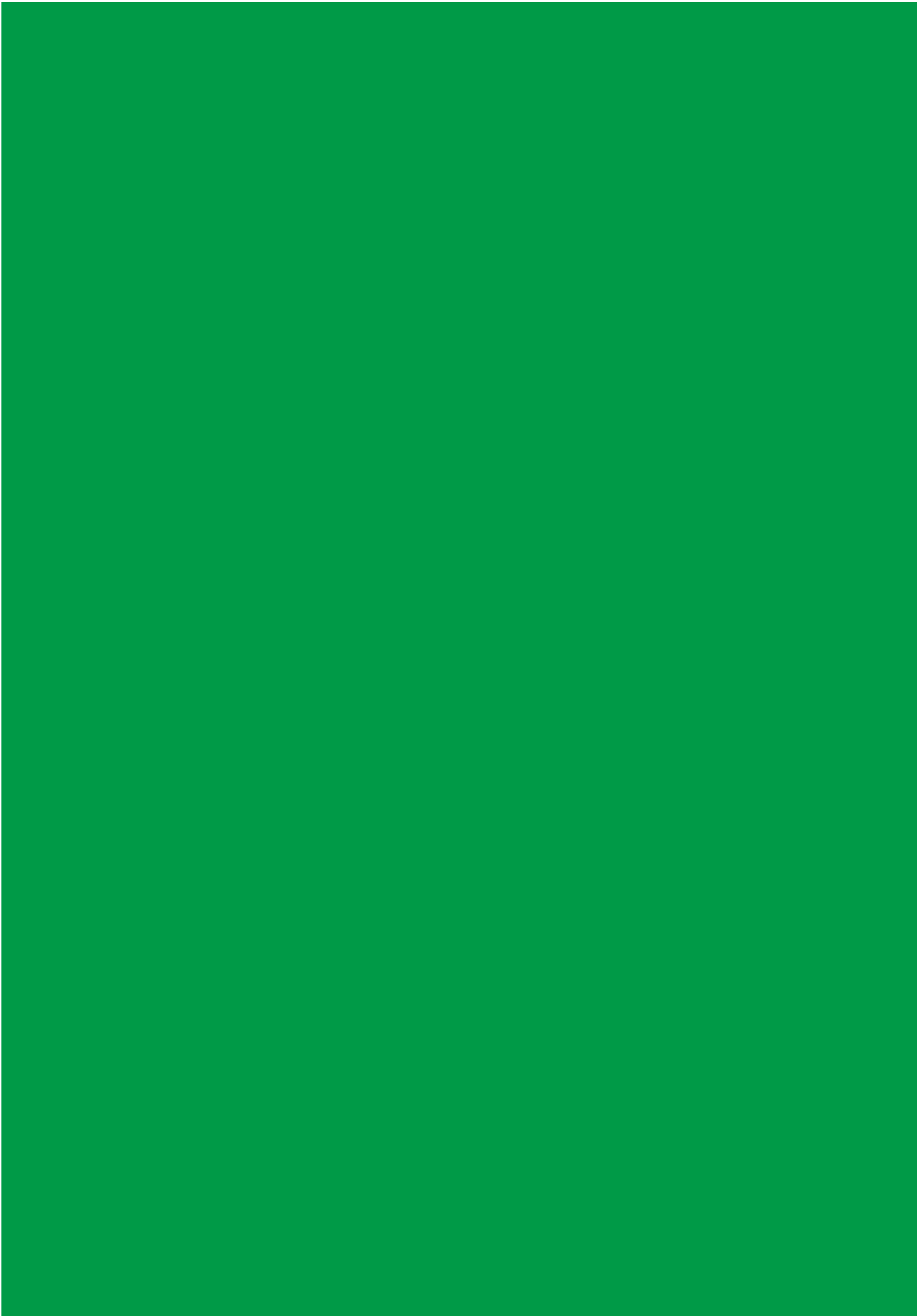
Druk

Thieme MediaCenter Rotterdam

Juni 2009

Oplage: 500 exemplaren

Huiselijk geweld is onderdeel van het Sociaal
Programma van de gemeente Rotterdam





GGD

Rotterdam-Rijnmond



GGD Rotterdam-Rijnmond
Postbus 70032
3000 LP Rotterdam
Tel (010) 433 99 66
info@ggd.rotterdam.nl
www.huiselijkgeweld.rotterdam.nl